

Zbirka odločb sodne prakse

SODBA SODIŠČA (veliki senat)

z dne 14. maja 2019*

„Predhodno odločanje – Območje svobode, varnosti in pravice – Azilna politika – Mednarodna zaščita – Direktiva 2011/95/EU – Status begunca – Člen 14, od (4) do (6) – Zavrnitev priznanja ali preklic statusa begunca v primeru nevarnosti za varnost ali skupnost države članice gostiteljice – Veljavnost – Člen 18 Listine Evropske unije o temeljnih pravicah – Člen 78(1) PDEU – Člen 6(3) PEU – Ženevska konvencija“

V združenih zadevah C-391/16, C-77/17 in C-78/17,

katerih predmet so trije predlogi za sprejetje predhodne odločbe na podlagi člena 267 PDEU, pri čemer je predlog v zadevi C-391/16 vložilo Nejvyšší správní soud (vrhovno upravno sodišče, Češka republika) z odločbo z dne 16. junija 2016, ki je na Sodišče prispela 14. julija 2016, predloga v zadevah C-77/17 in C-78/17 pa Conseil du contentieux des étrangers (upravno sodišče za spore v zvezi s tujci, Belgija) z odločbama z dne 8. februarja 2017 in 10. februarja 2017, ki sta na Sodišče prispeli 13. februarja 2017, v postopkih

M

proti

Ministerstvo vnitra (C-391/16)

in

X (C-77/17),

X (C-78/17)

proti

Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides,

SODIŠČE (veliki senat),

v sestavi K. Lenaerts, predsednik, R. Silva de Lapuerta, podpredsednica, J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev, predsednika senatov, A. Prechal, predsednica senata, T. von Danwitz (poročevalec), predsednik senata, C. Toader, predsednica senata, E. Levits, L. Bay Larsen, M. Safjan, D. Šváby, C. G. Fernlund in S. Rodin, sodniki,

generalni pravobranilec: M. Wathelet,

sodna tajnica: V. Giacobbo-Peyronnel, administratorica,

* Jezika postopka: češčina in francoščina.

na podlagi pisnega postopka in obravnave z dne 6. marca 2018,

ob upoštevanju stališč, ki so jih predložili:

- za M J. Mašek, advokát,
- za X (C-77/17) P. Vanwelde in S. Janssens, avocats,
- za X (C-78/17) J. Hardy, avocat,
- za češko vlado M. Smolek, J. Vlácil in A. Brabcová, agenti,
- za belgijsko vlado C. Pochet, M. Jacobs in C. Van Lul, agentke,
- za nemško vlado T. Henze in R. Kanitz, agenta,
- za francosko vlado E. Armoët, E. de Moustier in D. Colas, agenti,
- za madžarsko vlado M. Z. Fehér, G. Koós, Z. Biró-Tóth in M. M. Tátrai, agenti,
- za nizozemsko vlado M. A. M. de Ree in M. K. Bulterman, agentki,
- za vlado Združenega kraljestva S. Brandon, agent, skupaj z D. Blundellom, barrister,
- za Evropski parlament K. Zejdová, O. Hrstková Šolcová in D. Warin, agenti,
- za Svet Evropske unije E. Moro, A. Westerhof Löfflerová, S. Boelaert, M. Chavrier in J. Monteiro, agenti,
- za Evropsko komisijo M. Šimerdová in M. Condou-Durande, agentki,

po predstavitvi sklepnih predlogov generalnega pravobranilca na obravnavi 21. junija 2018

izreka naslednjo

Sodbo

- 1 Predlogi za sprejetje predhodne odločbe se nanašajo na razlago in veljavnost člena 14, od (4) do (6), Direktive 2011/95/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 13. decembra 2011 o standardih glede pogojev, ki jih morajo izpolnjevati državljani tretjih držav ali osebe brez državljanstva, da so upravičeni do mednarodne zaščite, glede enotnega statusa beguncev ali oseb, upravičenih do subsidiarne zaščite, in glede vsebine te zaščite (UL 2011, L 337, str. 9), ki je začela veljati 9. januarja 2012, z vidika člena 78(1) PDEU, člena 6(3) PEU in člena 18 Listine Evropske unije o temeljnih pravicah (v nadaljevanju: Listina).
- 2 Ti predlogi so bili vloženi v okviru treh sporov, pri čemer prvi (zadeva C-391/16) poteka med M in Ministerstvo vnitra (ministrstvo za notranje zadeve, Češka republika) glede odločbe o preklicu pravice do azila, drugi (zadeva C-77/17) med X in Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides (generalni komisar za begunce in osebe brez državljanstva, Belgija, v nadaljevanju: generalni komisar) glede odločbe o nepriznanju statusa begunca in priznanju subsidiarne zaščite, tretji (zadeva C-78/17) pa med X in generalnim komisarjem glede odločbe o odvzemu statusa begunca.

Pravni okvir

Mednarodno pravo

- 3 Konvencija o statusu beguncev, podpisana 28. julija 1951 v Ženevi (*Recueil des traités des Nations unies*, zvezek 189, str. 150, št. 2545 (1954)), je začela veljati 22. aprila 1954 (v nadaljevanju: Ženevska konvencija). Dopolnjena je bila s Protokolom o statusu beguncev, ki je bil sklenjen 31. januarja 1967 v New Yorku in je začel veljati 4. oktobra 1967 (v nadaljevanju: Protokol).
- 4 Vse države članice so pogodbenice Ženevske konvencije. Evropska unija pa ni pogodbenica navedene konvencije.
- 5 V preambuli Ženevske konvencije je navedeno, da je naloga Visokega komisariata Združenih narodov za begunce (UNHCR), da nadzoruje uporabo mednarodnih konvencij, s katerimi se zagotavlja varstvo beguncev, in določeno, da se države zavezujejo, da bodo pri izvajanju svojih funkcij sodelovale z UNHCR in zlasti da bodo olajšale njegovo nalogo nadzora uporabe določb teh konvencij.
- 6 Člen 1(A) navedene konvencije določa:

„Za namene te Konvencije se izraz ‚begunec‘ uporablja za vsako osebo:

[...]

2. ki se [...] zaradi utemeljenega strahu pred preganjanjem osnovanem na rasi, veri, narodni pripadnosti, pripadnosti določeni družbeni skupini ali določenem političnem prepričanju, nahaja izven države, katere državljan je, in ne more, ali zaradi takšnega strahu noče uživati varstva te države, ali osebo, ki nima državljanstva, in se nahaja izven države, kjer je imela običajno prebivališče, pa se ne more ali noče zaradi omenjenega strahu vrniti v to državo.

V primeru osebe, ki ima več kot eno državljanstvo, se izraz ‚država, katere državljan je‘, nanaša na vsako od držav, katerih državljanstva ima. Ne velja pa neka oseba za nezaščiten s strani države svojega državljanstva, če brez veljavnega razloga, ki temelji na utemeljenem strahu, ni pripravljena sprejeti zaščite one od držav, katerih državljanstvo ima.“

- 7 Člen 1(C) Ženevske konvencije določa:

„Ta konvencija se preneha uporabljati za vsako osebo, na katero se nanašajo določbe A dela v naslednjih primerih:

1. če prostovoljno ponovno uživa varstvo države, katere državljanstvo ima; ali
2. če je, glede na to, da je državljanstvo izgubila, to ponovno prostovoljno pridobila; ali
3. če je pridobila novo državljanstvo in uživa varstvo države, katere državljanstvo je pridobila; ali
4. če se je prostovoljno ponovno nastanila v državi, ki [jo] je zapustila ali izven katere je živela v strahu pred preganjanjem; ali
5. če ne more še naprej odrekati uživanja varstva države, katere državljan je, ker so prenehale obstojati okoliščine, na podlagi katerih [ji] je bil priznan status begunca;

[...]

6. če gre za osebo brez državljanstva, ki se lahko vrne v državo njenega običajnega prebivališča, ker so prenehale obstajati okoliščine, na podlagi katerih [ji] je bil priznan status begunca;

[...]“

8 Člen 1(D), prvi odstavek, te konvencije določa:

„Ta Konvencija se ne uporablja za osebe, ki zdaj uživajo varstvo ali pomoč drugih organov ali agencij Združenih narodov, razen visokega komisarja Združenih narodov za begunce.“

9 Člen 1(E) navedene konvencije določa:

„Ta Konvencija se ne uporablja za osebo, ki ji pristojne oblasti države, v kateri prebiva, priznavajo pravice in dolžnosti, ki pripadajo državljanu to države.“

10 Člen 1(F) iste konvencije določa:

„Določbe te Konvencije se ne uporabljajo za katerokoli osebo, pri kateri obstajajo resni razlogi za sum:

- a) da je storila kaznivo dejanje proti miru, vojni zločin ali zločin proti človečnosti [človeštvu], kot jih določajo mednarodni instrumenti, ki sankcionirajo to [ta] kazniva dejanja;
- b) da je storila hudo nepolitično kaznivo dejanje izven države pribežališča preden je bila sprejeta vanjo kot begunec;
- c) da je kriva dejanj, ki so v nasprotju s cilji in načeli Združenih narodov.“

11 Člen 3 Ženevske konvencije določa:

„Države pogodbenice uporabljajo določbe te Konvencije brez razlikovanja glede na raso, vero ali deželo porekla beguncev.“

12 Člen 4 te konvencije določa:

„Države pogodbenice na svojih ozemljih obravnavajo begunce vsaj tako naklonjeno kot svoje državljane glede svobode opravljanja njihovih verskih obredov in svobode verske vzgoje njihovih otrok.“

13 Člen 16(1) navedene konvencije določa:

„Vsak begunec ima na ozemlju vseh držav pogodbenic prost dostop do sodišč.“

14 Člen 22(1) Ženevske konvencije določa:

„Glede osnovnega izobraževanja države pogodbenice begunce obravnavajo enako kot svoje državljane.“

15 Člen 31 te konvencije določa:

„1. Države pogodbenice ne uporabljajo kazenskih sankcij za begunce zaradi nezakonitega vstopa ali navzočnosti [prebivanja], če so prišli neposredno z ozemlja, kjer sta bila njihovo življenje ali svoboda ogrožena v smislu 1. člena in ki so nedovoljeno vstopili ali se nahajajo na njihovem ozemlju, pod pogojem, da se brez odlašanja prijavijo oblastem in jim pojasnijo razloge, ki so priznani kot veljavni, za njihov nezakonit vstop ali navzočnost.“

2. Države pogodbenice glede gibanja teh beguncev ne uporabljajo omejitev razen tistih, ki so nujne, te omejitve bodo uporabljale samo dokler v državi sprejema ni urejen status teh beguncev ali dokler begunci ne pridobijo dovoljenja za vstop v neko drugo državo. Države pogodbenice beguncem dajejo na voljo primeren rok in nudijo vse potrebne olajšave za pridobitev dovoljenja za vstop v neko drugo državo.“

16 Člen 32 navedene konvencije določa:

„1. Države pogodbenice begunca, ki je zakonito na njihovem ozemlju, izženejo le, če za to obstajajo razlogi nacionalne varnosti ali javnega reda.

2. Izgon takšnega begunca je lahko izveden le kot izvršitev odločbe, sprejete v skladu s predpisanim zakonitim postopkom. Beguncu mora biti dovoljeno, da, razen če temu nasprotujejo nujni razlogi nacionalne varnosti, predloži dokaze, ki ga razbremenjujejo krivde, da vloži pritožbo in v ta namen določi osebo, ki ga zastopa pred pristojnimi oblastmi ali pred eno ali več osebami, ki jih v ta namen določi pristojna oblast.

3. Države pogodbenice takšnemu beguncu dajejo na voljo razumen rok, da bi lahko zaprosil za zakonit sprejem v neki drugi državi. Države pogodbenice si pridržujejo pravico, da v tem obdobju uporabijo takšne ukrepe notranjega značaja, za katere sodijo, da so potrebni.“

17 Člen 33 iste konvencije določa:

„1. Nobena država pogodbenica na nikakršen način begunca ne bo izgnala ali prisilno vrnila na meje ozemlja, kjer bi bila njegovo življenje ali svoboda ogrožena zaradi njegove rase, vere, državljanstva, pripadnosti neki določeni družbeni skupini ali določenega političnega prepričanja.

2. Na pravico iz te določbe pa se ne more sklicevati begunec, ki zaradi resnih razlogov velja za nevarnega za varnost države, v kateri je, ali ki, glede na to da je bil pravnomočno obsojen za posebno težko kaznivo dejanje, predstavlja nevarnost za skupnost te države.“

18 Člen 42(1) Ženevske konvencije določa:

„Ob podpisovanju, ratifikaciji ali pristopu lahko vsaka država da pridržke na člene Konvencije, razen na 1., 3., 4., 16(1), 33. in od 36. do vključno 46. člena.“

Pravo Unije

Direktiva 2011/95

19 Z Direktivo 2011/95, ki je bila sprejeta na podlagi člena 78(2)(a) in (b) PDEU, je bila razveljavljena Direktiva Sveta 2004/83/ES z dne 29. aprila 2004 o minimalnih standardih glede pogojev, ki jih morajo izpolnjevati državljani tretjih držav ali osebe brez državljanstva, da se jim prizna status begunca, ali osebe, ki iz drugih razlogov potrebuje mednarodno zaščito, in o vsebini te zaščite (UL, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 19, zvezek 7, str. 96).

20 V uvodnih izjavah 3, 4, 10, 12, 16, 17, 21, 23 in 24 Direktive 2011/95 je navedeno:

„(3) Evropski Svet je na posebnem zasedanju v Tampereju dne 15. in 16. oktobra 1999 soglašal, da si bo prizadeval za oblikovanje skupnega evropskega azilnega sistema, ki bo temeljil na popolni in vključujoči uporabi [Ženevske konvencije], kot jo dopolnjuje [Protokol], s čimer je potrdil načelo nevračanja in zagotovil, da se nikogar ne pošlje nazaj na področje, kjer je trpel preganjanje.

(4) Ženevska konvencija in Protokol predstavljata temelja mednarodne pravne ureditve za zaščito beguncev.

[...]

(10) Glede na rezultate opravljenih ocen je na tej stopnji primerno potrditi načela, iz katerih izhaja Direktiva [2004/83], in si prizadevati za višjo raven približevanja pravil o priznavanju in vsebini mednarodne zaščite na podlagi višjih standardov.

[...]

(12) Glavni cilj te direktive je po eni strani zagotoviti, da države članice uporabljajo skupna merila za ugotavljanje, katere osebe resnično potrebujejo mednarodno zaščito, po drugi strani pa zagotoviti, da je v vseh državah članicah navedenim osebam na voljo minimalna raven ugodnosti.

[...]

(16) Ta direktiva upošteva temeljne pravice in spoštuje načela, priznana zlasti z Listino [...]. Ta direktiva si prizadeva zlasti zagotoviti polno spoštovanje človekovega dostojanstva in pravice do azila prosilcev za azil in družinskih članov, ki jih spremljajo, ter spodbujati uporabo členov 1, 7, 11, 14, 15, 16, 18, 21, 24, 34 in 35 navedene listine in bi jo bilo zato treba temu ustrezno izvajati.

(17) Pri obravnavanju oseb, ki sodijo na področje uporabe te direktive, države članice zavezujejo obveznosti iz mednarodnih instrumentov, katerih pogodbenice so, še zlasti tistih, ki prepovedujejo diskriminacijo.

[...]

(21) Priznanje statusa begunca je ugotovitveni akt.

[...]

(23) Določiti bi bilo treba standarde za opredelitev in vsebino statusa begunca, ki bi pristojne nacionalne organe držav članic vodili pri uporabi Ženevske konvencije.

(24) Treba je uvesti skupna merila za priznavanje statusa begunca prosilcem za azil v smislu člena 1 Ženevske konvencije.“

²¹ Člen 1 Direktive 2011/95 določa:

„Namen te direktive je določitev standardov glede pogojev, ki jih morajo izpolnjevati državljani tretjih držav ali osebe brez državljanstva, da so upravičeni do mednarodne zaščite, glede enotnega statusa beguncev ali oseb, upravičenih do subsidiarne zaščite, in glede vsebine te zaščite.“

²² Člen 2 te direktive določa:

„V tej direktivi se uporabljajo naslednje opredelitve pojmov:

(a) ‚mednarodna zaščita‘ pomeni status begunca in status subsidiarne zaščite, kot sta opredeljena v točkah (e) in (g);

(b) ‚upravičenec do mednarodne zaščite‘ pomeni osebo, ki ji je priznan status begunca ali status subsidiarne zaščite, kot sta opredeljena v točkah (e) in (g);

[...]

- (d) ‚begunec‘ pomeni državljana tretje države, ki se zaradi utemeljenega strahu pred preganjanjem zaradi rasne, verske, nacionalne pripadnosti, političnega prepričanja ali pripadnosti določeni družbeni skupini nahaja izven države, katere državljan je, in ne more ali zaradi tega strahu noče izkoristiti zaščite te države, ali osebo brez državljanstva, ki se nahaja izven prejšnje države stalnega prebivališča zaradi enakih razlogov, kot so navedeni zgoraj, in se ne more ali zaradi tega strahu noče vrniti vanjo, in za kater[o] se ne uporablja člen 12;
- (e) ‚status begunca‘ pomeni priznanje državljana tretje države ali osebe brez državljanstva kot begunca s strani države članice;

[...]“

- 23 Poglavje II Direktive 2011/95, naslovljeno „Obravnavanje prošenj za mednarodno zaščito“, vsebuje člene od 4 do 8 te direktive. Ti členi določajo pravila o tem, kako morajo države članice obravnavati take prošnje.
- 24 Poglavje III Direktive 2011/95, naslovljeno „Pogoji, ki jih morajo izpolnjevati begunci“, vsebuje člene od 9 do 12 te direktive. Kar natančneje zadeva člena 9 in 10 navedene direktive, ta določata pogoje, da je mogoče neko dejanje šteti za dejanje preganjanja v smislu člena 1(A) Ženevske konvencije, in elemente, ki jih morajo države članice upoštevati pri ocenjevanju razlogov za preganjanje.
- 25 Člen 11 Direktive 2011/95, naslovljen „Prenehanje“, določa:
 - „1. Državljan tretje države ali oseba brez državljanstva preneha biti begunec, če:
 - (a) prostovoljno sprejme zaščito države, katere državljan je, ali
 - (b) državljanstvo po njegovi izgubi prostovoljno ponovno pridobi ali
 - (c) je pridobil(-a) novo državljanstvo in uživa zaščito države, ki mu/ji ga je podelila, ali
 - (d) se je prostovoljno vrnil(-a) v državo, ki jo je zapustil(-a) in v katero se ni vračal(-a) zaradi strahu pred preganjanjem, ali
 - (e) zaradi prenehanja okoliščin, zaradi katerih je bil priznan kot begunec, več ne more zavračati zaščite države, katere državljan je, ali
 - (f) se kot oseba brez državljanstva zaradi prenehanja okoliščin, zaradi katerih je bila priznana kot begunec, lahko vrne v državo prejšnjega običajnega prebivališča.

2. [...]

3. Točki (e) in (f) odstavka 1 se ne uporabljata za begunca, ki se lahko sklicuje na nujne razloge, ki izhajajo iz preganjanja v preteklosti, da noče izkoristiti zaščite države, katere državljan je, oziroma države prejšnjega običajnega prebivališča, če gre za osebo brez državljanstva.“

26 Člen 12 te direktive, naslovljen „Izključitev“, določa:

„1. Državljan tretje države ali oseba brez državljanstva ne more biti begunec, če:

- (a) sodi na področje uporabe člena 1(D) Ženevske konvencije glede zaščite ali pomoči organov ali uradov Združenih narodov, razen Visokega komisarja Združenih narodov za begunce. Kadar je takšna zaščita ali pomoč prenehala iz katerega koli razloga, ne da bi se položaj takšne osebe dokončno uredil skladno z ustreznimi resolucijami, ki jih je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov, so takšne osebe samodejno upravičene do ugodnosti iz te direktive;
- (b) pristojni organi države, v kateri je pridobil(-a) stalno prebivališče, ugotovijo, da ima pravice in dolžnosti, ki izhajajo iz državljanstva te države, ali enakovredne pravice in dolžnosti.

2. Državljan tretje države ali oseba brez državljanstva ne more biti begunec, če obstajajo tehtni razlogi za domnevo, da:

- (a) je storil(-a) kaznivo dejanje proti miru, vojni zločin ali zločin proti človeštvu, kot opredeljeno v mednarodnih instrumentih, ki določajo takšna kazniva dejanja;
- (b) je storil(-a) hudo nepolitično kaznivo dejanje izven države sprejemnice, preden ga/jo je ta sprejela kot begunca (tj. preden mu/ji je izdala dovoljenje za prebivanje, ki je temeljilo na priznanju statusa begunca); posebej kruta dejanja, tudi če so bila storjena zaradi domnevno političnih ciljev, se lahko štejejo kot huda nepolitična kazniva dejanja;
- (c) je kriv(-a) dejanj, ki nasprotujejo namenom in načelom Združenih narodov, določenim v Preambuli ter členih 1 in 2 Listine Združenih narodov.

3. Odstavek 2 se uporablja za osebe, ki napeljujejo k izvrševanju kaznivih dejanj ali dejavnosti, navedenih v tem odstavku, ali pri njih kako drugače sodelujejo.“

27 Člen 13 z naslovom „Priznanje statusa begunca“ iz poglavja IV Direktive 2011/95, naslovljenega „Status begunca“, določa:

„Države članice priznajo status begunca državljanu tretje države ali osebi brez državljanstva, ki izpolnjuje pogoje za begunca v skladu s poglavjema II in III.“

28 Člen 14 te direktive, naslovljen „Preklic, odvzem ali zavrnitev podaljšanja statusa begunca“, ki je prav tako v poglavju IV navedene direktive, določa:

„1. Pri prošnjah za mednarodno zaščito, ki so vložene po začetku veljavnosti Direktive [2004/83], države članice prekličejo, odvzamejo ali zavrnejo podaljšanje statusa begunca državljana tretje države ali osebe brez državljanstva, ki ga je priznal vladni, upravni, sodni ali parasodni organ, če je ta oseba prenehala biti begunec skladno s členom 11.

[...]

3. Države članice prekličejo, odpravijo ali zavrnejo podaljšanje statusa begunca državljana tretje države ali osebe brez državljanstva, če po priznanju statusa begunca ugotovijo naslednje:

- (a) da ne bi smel(-a) biti oziroma ne more biti begunec skladno s členom 12;
- (b) da je bilo njegovo(-no) napačno prikazovanje ali izpuščanje dejstev, vključno z uporabo lažnih dokumentov, odločilnega pomena za priznanje statusa begunca.

4. Države članice lahko prekličejo, odvzamejo ali zavrnejo podaljšanje statusa, ki ga je beguncu priznal vladni, upravni, sodni ali parasodni organ, kadar:

- (a) obstajajo utemeljeni razlogi, da se ga obravnava kot nevarnega za varnost države članice, v kateri se nahaja;
- (b) po pravnomočni obsodbi za izredno hudo kaznivo dejanje predstavlja nevarnost za skupnost te države članice.

5. V situacijah iz odstavka 4 se lahko države članice odločijo, da beguncu ne priznajo statusa, če takšna odločitev še ni bila sprejeta.

6. Osebe, za katere se uporabljata odstavka 4 ali 5, uživajo pravice iz členov 3, 4, 16, 22, 31, 32 in 33 Ženevske konvencije ter njim podobne pravice, v kolikor se te osebe nahajajo v zadevni državi članici.“

29 Poglavje VII Direktive 2011/95, naslovljeno „Vsebina mednarodne zaščite“, vsebuje člene od 20 do 35 te direktive. Člen 20(1) in (2) te direktive določa:

„1. To poglavje ne posega v pravice, določene v Ženevski konvenciji.

2. To poglavje se uporablja tako za begunce kot za osebe, upravičene do subsidiarne zaščite, razen če je določeno drugače.“

30 Člen 21 navedene direktive določa:

„1. Države članice spoštujejo načelo nevračanja skladno s svojimi mednarodnimi obveznostmi.

2. Kadar jim tega ne prepovedujejo mednarodne obveznosti iz odstavka 1, lahko države članice begunca vrnejo ne glede na to, ali so mu tak status formalno priznale ali ne, če:

- (a) obstajajo utemeljeni razlogi, da se ga obravnava kot nevarnega za varnost države članice, v kateri se nahaja, ali
- (b) po pravnomočni obsodbi za izredno hudo kaznivo dejanje predstavlja nevarnost za skupnost te države članice.

3. Države članice lahko prekličejo, odvzamejo ali zavrnejo podaljšanje ali izdajo dovoljenja za prebivanje beguncu, za katerega se uporablja odstavek 2.“

31 Člen 24(1), prvi pododstavek, Direktive 2011/95 določa:

„Čim prej po priznanju mednarodne zaščite in brez poseganja v člen 21(3) države članice upravičencem do statusa begunca čim prej izdajo dovoljenje za prebivanje, ki mora veljati vsaj tri leta in se lahko podaljša, razen če nujni razlogi nacionalne varnosti ali javnega reda zahtevajo drugače.“

32 Člen 28 te direktive določa:

„1. Države članice zagotovijo enako obravnavanje upravičencev do mednarodne zaščite in državljanov v okviru obstoječih postopkov priznavanja tujih diplom, spričeval in drugih dokazil o formalnih kvalifikacijah.

2. Države članice si prizadevajo upravičencem do mednarodne zaščite, ki ne morejo predložiti dokumentarnih dokazil o svojih kvalifikacijah, olajšati celovit dostop do ustreznih programov za ocenjevanje, potrjevanje in akreditacijo njihovega predhodnega izobraževanja. Vsi tovrstni ukrepi so v skladu s členom 2(2) in členom 3(3) Direktive 2005/36/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 7. septembra 2005 o priznavanju poklicnih kvalifikacij [(UL 2005, L 255, str. 22)].“

33 Člen 34 Direktive 2011/95 določa:

„Da bi olajšale integracijo upravičencev do mednarodne zaščite v družbo, države članice zagotavljajo dostop do integracijskih programov, ki so po njihovem mnenju ustrezni, in upoštevajo posebne potrebe upravičencev do statusa begunca ali statusa subsidiarne zaščite ali ustvarjajo predpogoje za dostop do takšnih programov.“

Nacionalno pravo

Češko pravo

34 Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu (zakon št. 325/1999 o azilu) v različici, ki se uporablja za dejansko stanje v postopku v glavni stvari (v nadaljevanju: zakon o azilu), ureja priznanje in preklic mednarodne zaščite.

35 V skladu s členom 2(2) tega zakona je begunec v smislu tega zakona (*azylant*) „tujec, ki mu je bila na podlagi tega zakona priznana pravica do azila, in sicer v obdobju veljavnosti odločbe o priznanju pravice do azila“. V skladu s pojasnili predložitvenega sodišča oseba, katere pravica do azila se prekliče, preneha biti begunec (*azylant*) in izgubi pravice, določene z navedenim zakonom.

36 V skladu s členom 17(1)(i) zakona o azilu se pravica do azila prekliče, „če obstajajo utemeljeni razlogi za to, da se šteje, da je begunec nevaren za varnost države“. Člen 17(1)(j) navedenega zakona poleg tega določa, da se pravica do azila prekliče, „če je bil begunec pravnomočno obsojen za izredno hudo kaznivo dejanje in pomeni nevarnost za varnost države“.

37 Člen 28(1) zakona o azilu določa, da je pravica do azila ena od oblik mednarodne zaščite, ki se na ozemlju Češke republike prizna tujcu.

Belgijsko pravo

38 Člen 48/3(1) loi du 15 décembre 1980 sur l'accès au territoire, le séjour, l'établissement et l'éloignement des étrangers (zakon z dne 15. decembra 1980 o vstopu na ozemlje, prebivanju, namestitvi in odstranitvi tujcev) (*Moniteur belge* z dne 31. decembra 1980, str. 14584) v različici, ki se uporablja za dejansko stanje v postopku v glavni stvari (v nadaljevanju: zakon z dne 15. decembra 1980), določa:

„Status begunca se prizna tujcu, ki izpolnjuje pogoje iz člena 1 [Ženevske konvencije], kakor je bila spremenjena s [Protokolom].“

39 Člen 48/4(1) tega zakona določa:

„Status subsidiarne zaščite se prizna tujcu, ki ga ni mogoče šteti za begunca in za katerega se člen 9b ne uporabi, vendar v zvezi z njim obstajajo utemeljeni razlogi za prepričanje, da bi se, če bi se vrnil v izvorno državo ali – v primeru osebe brez državljanstva – v prejšnjo državo stalnega prebivališča,

soočil z utemeljenim tveganjem, da utрпи resno škodo, kot je opredeljena v odstavku 2, ter ki ne more ali zaradi takega tveganja noče izkoristiti zaščite te države, razen če se zanj uporabijo klavzule o izključitvi iz člena 55/4.“

40 Člen 52/4 tega zakona določa:

„Če je bil tujec, ki je vložil prošnjo za azil na podlagi člena 50, 50a, 50b ali 51, pravnomočno obsojen za izredno hudo kaznivo dejanje in zaradi tega pomeni nevarnost za skupnost ali če obstajajo utemeljeni razlogi, da je obravnavan kot nevaren za nacionalno varnost, minister ali njegov pooblaščenec vse dokaze v zvezi s tem nemudoma predloži generalnemu komisarju.

[Generalni komisar] lahko zavrne priznanje statusa begunca, če tujec predstavlja nevarnost za skupnost, ker je bil pravnomočno obsojen za izredno hudo kaznivo dejanje, ali če obstajajo utemeljeni razlogi, da je obravnavan kot nevaren za nacionalno varnost. V tem primeru [generalni komisar] izda mnenje o združljivosti ukrepa za odstranitev s členoma 48/3 in 48/4.

Minister lahko odredi, da zadevna oseba med obravnavanjem njene prošnje prebiva v določenem kraju, če meni, da je to potrebno, da se zagotovi javni red ali nacionalna varnost.

Minister lahko v izredno resnih okoliščinah odredi, da je zadevna oseba začasno na voljo vladi, če meni, da je to potrebno, da se zagotovi javni red ali nacionalna varnost.“

41 Člen 55/3/1 tega zakona določa:

„1. [Generalni komisar] lahko odvzame status begunca, če tujec predstavlja nevarnost za skupnost, ker je bil pravnomočno obsojen zaradi izredno hudega kaznivega dejanja, ali če obstajajo utemeljeni razlogi, da je obravnavan kot nevaren za nacionalno varnost.

[...]

3. Kadar generalni komisar odvzame status begunca v skladu z odstavkom 1 ali odstavkom 2, točka 1, v okviru odločbe poda mnenje o združljivosti ukrepa za odstranitev s členoma 48/3 in 48/4.“

42 Člen 55/4(2) zakona z dne 15. decembra 1980 določa:

„Tujec prav tako ne more biti upravičen do subsidiarne zaščite, če predstavlja nevarnost za skupnost ali nacionalno varnost.“

Spori o glavni stvari in vprašanja za predhodno odločanje

Zadeva C-391/16

43 Ministrstvo za notranje zadeve je z odločbo z dne 21. aprila 2006 osebi M, ki prihaja iz Čečenije (Rusija), priznalo pravico do azila, ker se je ta v državi, katere državljanica je, utemeljeno bala preganjanja zaradi rasne, verske ali nacionalne pripadnosti, pripadnosti določeni družbeni skupini ali političnega prepričanja.

44 Preden je bila osebi M priznana pravica do azila, je ta storila kaznivo dejanje tatvine, za katero je bila obsojena na zaporno kazen treh let. Po tem, ko ji je bila priznana pravica do azila, je bila ta oseba obsojena še na zaporno kazen devetih let zaradi storitve kaznivih dejanj tatvine in izsiljevanja z obteževalno okoliščino povratništva. Ob upoštevanju teh okoliščin je ministrstvo za notranje zadeve

z odločbo z dne 29. aprila 2014 odločilo, da se osebi M prekliče pravica do azila in da se ji ne prizna subsidiarna zaščita, saj je bila pravnomočno obsojena za izredno hudo kaznivo dejanje in predstavlja nevarnost za varnost države.

- 45 Oseba M je zoper to odločbo vložila tožbo pri Městský soud v Praze (mestno sodišče v Pragi, Češka republika). Ker je bila ta tožba zavrnjena, je oseba M vložila kasacijsko pritožbo pri predložitvenem sodišču.
- 46 To sodišče med drugim sprašuje o veljavnosti določb člena 14(4) in (6) Direktive 2011/95 z vidika člena 18 Listine, člena 78(1) PDEU in splošnih načel prava Unije v smislu člena 6(3) [PEU] zaradi morebitne kršitve Ženevske konvencije s temi določbami Direktive 2011/95.
- 47 V zvezi s tem predložitveno sodišče navaja poročilo UNHCR, objavljeno 29. julija 2010, z naslovom „Komentarji UNHCR k predlogu Direktive Evropskega parlamenta in Sveta o minimalnih standardih glede pogojev, ki jih morajo izpolnjevati državljani tretjih držav ali osebe brez državljanstva, da se jim prizna status upravičencev do mednarodne zaščite, in o vsebini te zaščite (COM(2009) 551 z dne 21. oktobra 2009)“, v katerem je UNHCR ponovil dvome, ki jih je že izrazil, o skladnosti člena 14(4) in (6) Direktive 2004/83 z Ženevsko konvencijo.
- 48 Iz tega poročila naj bi izhajalo, da člen 14(4) navedenega predloga direktive, ki je izvor člena 14(4) Direktive 2011/95, razloge za izključitev statusa begunca razširja prek klavzul o izključitvi in prenehanju iz člena 1 Ženevske konvencije, čeprav naj bi bile te klavzule izčrpane in naj bi bilo s členom 42(1) navedene konvencije državam članicam prepovedano dajanje pridržkov glede člena 1 te konvencije. Iz navedenega poročila naj bi tudi izhajalo, da člen 33 Ženevske konvencije sicer omogoča vrnitev osebe v njeno državo izvora ali drugo državo, vendar ta določba nikakor ne vpliva na status begunca te osebe v državi prebivanja. Predložitveno sodišče poudarja, da enake dvome kot UNHCR izražajo tudi European Council on Refugees and Exiles, International Association of Refugee and Migration Judges in varuhinja človekovih pravic Češke republike.
- 49 Vendar predložitveno sodišče dodaja, da je za del doktrine Direktiva 2011/95 v skladu z Ženevsko konvencijo. V zvezi s tem trdi, da je v obrazložitvenem memorandumu predloga direktive, ki je omenjen v točki 47 te sodbe, navedeno, da je cilj Direktive 2011/95 med drugim zagotoviti popolno in vključujočo uporabo te konvencije. Ta direktiva naj bi bila bolj podrobna in naj bi v členu 2(d) in (e) razlikovala med pojmom „begunec“ in „status begunca“. Priznanje statusa begunca v smislu Direktive 2011/95 naj bi pomenilo večje varstvo od tistega, ki je zagotovljeno z Ženevsko konvencijo. Tako naj oseba, katere status begunca je bil preklican na podlagi člena 14(4) Direktive 2011/95, ne bi mogla več biti upravičena do pravic in ugodnosti, ki izhajajo iz te direktive, z izjemo nekaterih minimalnih pravic, zagotovljenih s to konvencijo. Ta določba očitno temelji na hipotezi, da teh oseb ni mogoče vrniti v državo izvora, tudi če bi izpolnjevale pogoje iz člena 33(2) navedene konvencije. Te osebe naj bi torej lahko bile v državi članici gostiteljici, imele pa naj bi „okrnjen“ status begunca.
- 50 Sodišče je sicer v sodbi z dne 24. junija 2015, H. T. (C-373/13, EU:C:2015:413, točke 71 in od 94 do 98), že odločilo o povezavi med členom 33(2) Ženevske konvencije in Direktivo 2011/95, vendar naj ne bi še preučilo vprašanja združljivosti člena 14(4) in (6) te direktive s členom 1(C) in členom 42(1) Ženevske konvencije ter torej niti s členom 78(1) PDEU in členom 18 Listine ter splošnimi načeli prava Unije v smislu člena 6(3) PEU.
- 51 Predložitveno sodišče v zvezi s členom 14(6) Direktive 2011/95, s katerim so osebam iz člena 14(4) te direktive zagotovljene nekatere pravice, določene z Ženevsko konvencijo, ugotavlja, da po navedbah varuhinje človekovih pravic Češke republike ta člen 14(6) z zakonom o azilu ni prenesen. Tako se po mnenju te varuhinje človekovih pravic s preklicem pravice do azila na podlagi člena 17(1)(i) in (j) zakona o azilu krši pravo Unije. Predložitveno sodišče v zvezi s tem navaja, da z natančno analizo češkega pravnega reda ni mogoče izključiti, da v posameznih primerih zadevnim osebam ni

zagotovljena nobena od pravic, ki izhajajo iz členov 3, 4, 16, 22, 31, 32 in 33 Ženevske konvencije. Vendar naj bi imela v postopku v glavni stvari tožeča stranka možnost, da te pravice uveljavlja v Češki republiki.

52 V teh okoliščinah je Nejvyšší správní soud (vrhovno upravno sodišče, Češka republika) prekinilo odločanje in Sodišču v predhodno odločanje predložilo to vprašanje:

„Ali so določbe člena 14(4) in (6) Direktive [2011/95] neveljavne, ker kršijo člen 18 [Listine], člen 78(1) PDEU in splošna načela prava Unije na podlagi člena 6(3) PEU?“

Zadeva C-77/17

53 Tribunal de première instance de Bruxelles (sodišče prve stopnje v Bruslju, Belgija) je osebo X, ki ima državljanstvo Slonokoščene obale, 10. marca 2010 obsodilo na 30-mesečno zaporno kazen, ki je bila deloma izrečena pogojno, zaradi naklepne povzročitve telesnih poškodb, neupravičene posesti hladnega orožja in posesti prepovedanega orožja. Cour d'appel de Bruxelles (višje sodišče v Bruslju, Belgija) jo je 6. decembra 2011 obsodilo na štiriletno zaporno kazen zaradi posilstva mladoletne osebe, starejše od 14 let in mlajše od 16 let.

54 Oseba X je 3. novembra 2015 vložila drugo prošnjo za azil, v utemeljitev katere je navedla, da se boji preganjanja, povezanega z dejstvom, da so bili njen oče in člani njene družine tesno povezani z nekdanjim režimom v Slonokoščeni obali in nekdanjim predsednikom Laurentom Gbagbojem.

55 Generalni komisar je z odločbo z dne 19. avgusta 2016 na podlagi člena 52/4, drugi odstavek, zakona z dne 15. decembra 1980 osebi X zaradi kaznivih dejanj, ki jih je ta oseba storila v Belgiji, zavrnil priznanje statusa begunca. Menil je zlasti, da oseba X glede na posebno težo kaznivih dejanj, ki jih je storila, in glede na njihovo ponovitev predstavlja nevarnost za skupnost v smislu te določbe. Iz istih razlogov je menil, da je treba osebo X izključiti iz statusa subsidiarne zaščite na podlagi člena 55/4(2) navedenega zakona. Vendar je generalni sekretar na podlagi člena 52/4 navedenega zakona podal mnenje, da glede na utemeljeni strah pred preganjanjem osebe X ni mogoče neposredno ali posredno vrniti v Slonokoščeno obalo, ker bi bil tak ukrep odstranitve nezdržljiv s členoma 48/3 in 48/4 istega zakona.

56 Oseba X je zoper navedeno odločbo vložila tožbo pri predložitvenem sodišču.

57 To sodišče navaja, da je s členom 52/4, drugi odstavek, zakona z dne 15. decembra 1980, na katerem temelji sporna odločba, v belgijsko pravo prenesen člen 14(5) Direktive 2011/95.

58 Predložitveno sodišče sprašuje o veljavnosti zadnjenavedene določbe glede na člen 18 Listine in člen 78(1) PDEU. Ti odločbi naj bi Unijo zavezovali k spoštovanju Ženevske konvencije, zato bi morale biti sekundarno pravo Unije v skladu s to konvencijo. V tej konvenciji naj bi bile v členu 1(A) osebe, ki spadajo v pojem „begunec“, jasno opredeljene in ne člen 1(F) ne nobena druga določba te konvencije naj ne bi omogočala, da se neki osebi status begunca na splošno in dokončno zavrne le zato, ker ta oseba predstavlja nevarnost za nacionalno varnost ali hudo nevarnost za skupnost države gostiteljice. Člen 14(5) Direktive 2011/95 pa naj bi določal možnost, da se priznanje tega statusa zavrne iz enega od teh razlogov, ki naj bi ustrezali položajem iz členov 32 in 33 navedene konvencije, pri čemer ta člena urejata izgon beguncev, ne pa pogojev za priznanje navedenega statusa.

59 Tako naj bi se postavljalo vprašanje, ali se s členom 14(5) Direktive 2011/95 uvaja nova klavzula o izključitvi statusa begunca, ki ni predvidena z Ženevsko konvencijo. Določitev nove klavzule o izključitvi naj bi pomenila bistveno spremembo konvencije, kar bi bilo v nasprotju z načeli mednarodnega prava. Če bi se z Ženevsko konvencijo želela izključiti ali zavrniti zaščita beguncev iz

razlogov, povezanih z nacionalno varnostjo, javnim redom ali nevarnostjo za skupnost države gostiteljice, bi bilo to v njej izrecno določeno, tako kot je bilo to storjeno glede – med drugim – hudih nepolitičnih kaznivih dejanj, storjenih zunaj države gostiteljice.

- 60 Zato naj bi bilo treba upoštevati potencialno hude posledice te klavzule o izključitvi, saj bi pomenila izgubo pravic in ugodnosti, vezanih na status begunca. Tako naj bi Sodišče v sodbi z dne 24. junija 2015, H. T. (C-373/13, EU:C:2015:413, točka 95), jasno navedlo, da sta preklic dovoljenja za prebivanje in statusa begunca ločeni vprašanji, ki imata različne posledice. Poleg tega naj bi bil UNHCR v mnenju z naslovom „Komentarji UNHCR k Direktivi [2004/83]“, ki je bilo objavljeno januarja 2005, posebno kritičen do enakih določb v Direktivi 2004/83.
- 61 V teh okoliščinah je Conseil du contentieux des étrangers (upravno sodišče za spore v zvezi s tujci, Belgija) prekinilo odločanje in Sodišču v predhodno odločanje predložilo ta vprašanja:
- „1. Ali je treba člen 14(5) Direktive [2011/95] razlagati tako, da določa novo klavzulo o izključitvi statusa begunca, določenega v členu 13 te direktive in torej v členu 1(A) Ženevske konvencije?
 2. Če je odgovor na [prvo vprašanje] pritrdilen, ali je tako razlagani člen 14(5) združljiv s členom 18 [Listine] in členom 78(1) [PDEU], ki določata med drugim skladnost [sekundarnega prava Unije] z Ženevsko konvencijo, katere klavzula o izključitvi, določena v členu 1(F), je zasnovana taksativno in jo je treba razlagati ozko?
 3. Če je odgovor na [prvo vprašanje] nikalen, ali je treba člen 14(5) Direktive [2011/95] razlagati tako, da se z njim uvaja razlog za zavrnitev priznanja statusa begunca, ki ni določen v Ženevski konvenciji, katere spoštovanje se zahteva s členom 18 [Listine] in členom 78(1) [PDEU]?
 4. Če je odgovor na [tretje vprašanje] pritrdilen, ali je člen 14(5) [Direktive 2011/95] združljiv s členom 18 [Listine] in členom 78(1) [PDEU], ki določata med drugim skladnost [sekundarnega prava Unije] z Ženevsko konvencijo, glede na to, da se s tem členom uvaja razlog za zavrnitev priznanja statusa begunca brez vsakršne preučitve strahu pred preganjanjem, kot se zahteva s členom 1(A) Ženevske konvencije?
 5. Če je odgovor na [prvo in tretje vprašanje] nikalen, kako se člen 14(5) [Direktive 2011/95] razlaga skladno s členom 18 Listine in členom 78(1) [PDEU], ki določata med drugim skladnost [sekundarnega prava Unije] z Ženevsko konvencijo?“

Zadeva C-78/17

- 62 Generalni komisar je osebi X, ki ima državljanstvo Demokratične republike Kongo, z odločbo z dne 21. februarja 2007 priznal status begunca.
- 63 Cour d'assises de Bruxelles (kazensko porotno sodišče v Bruslju, Belgija) je 20. decembra 2010 osebo X obsodilo na 25-letno zaporno kazen zaradi umora in velike tatvine. Generalni sekretar ji je z odločbo z dne 4. maja 2016 odvzel status begunca na podlagi člena 55/3/1(1) zakona z dne 15. decembra 1980, zlasti z obrazložitvijo, da oseba X glede na posebno težo kaznivih dejanj, ki jih je storila, predstavlja nevarnost za skupnost v smislu te določbe. Poleg tega je generalni komisar na podlagi člena 55/3/1(3) tega zakona menil, da bi bila odstranitev osebe X združljiva s členoma 48/3 in 48/4 navedenega zakona, ker strah, na katerega se je oseba X sklicevala leta 2007, ni bil več aktualen.

- 64 Oseba X je pri predložitvenem sodišču vložila tožbo zoper odločbo generalnega komisarja. To sodišče navaja, da je s členom 55/3/1 zakona z dne 15. decembra 1980, na katerem temelji navedena odločba, v belgijsko pravo prenesen člen 14(4) Direktive 2011/95. Kot v zadevi C-77/17 in iz istih razlogov, kot so ti iz zadnjenavedene zadeve, predložitveno sodišče meni, da je podanih več razlogov za vprašljivost veljavnosti člena 14(4) Direktive 2011/95 glede na člen 18 Listine in člen 78(1) PDEU.
- 65 V teh okoliščinah je Conseil du contentieux des étrangers (upravno sodišče za spore v zvezi s tujci) prekinilo odločanje in Sodišču v predhodno odločanje predložilo ta vprašanja:
- „1. Ali je treba člen 14(4) Direktive [2011/95] razlagati tako, da določa novo klavzulo o izključitvi statusa begunca, določenega v členu 13 te direktive in torej v členu 1(A) Ženevske konvencije?
 2. Če je odgovor na [prvo vprašanje] pritrdilen, ali je tako razlagani člen 14(4) združljiv s členom 18 [Listine] in členom 78(1) [PDEU], ki določata med drugim skladnost [sekundarnega prava Unije] z Ženevsko konvencijo, katere klavzula o izključitvi, določena v členu 1(F), je zasnovana taksativno in jo je treba razlagati ozko?
 3. Če je odgovor na [prvo vprašanje] nikalen, ali je treba člen 14(4) Direktive [2011/95] razlagati tako, da se z njim uvaja razlog za odvzem statusa begunca, ki ni določen v Ženevski konvenciji, katere spoštovanje se zahteva s členom 18 [Listine] in členom 78(1) [PDEU]?
 4. Če je odgovor na [tretje vprašanje] pritrdilen, ali je člen 14(4) [Direktive 2011/95] združljiv s členom 18 [Listine] in členom 78(1) [PDEU], ki določata med drugim skladnost [sekundarnega prava Unije] z Ženevsko konvencijo, glede na to, da se s tem členom uvaja razlog za odvzem statusa begunca, ki ne le, da ni določen v Ženevski konvenciji, ampak zanj v njej ni nikakršne podlage?
 5. Če je odgovor na [prvo in tretje vprašanje] nikalen, kako se člen 14(4) [Direktive 2011/95] razlaga skladno s členom 18 Listine in členom 78(1) [PDEU], ki določata med drugim skladnost [sekundarnega prava Unije] z Ženevsko konvencijo?“

Postopek pred Sodiščem

- 66 Predsednik Sodišča je s sklepom z dne 17. marca 2017 zadevi C-77/17 in C-78/17 združil za pisni in ustni del postopka ter izdajo sodbe. S sklepom predsednika Sodišča z dne 17. januarja 2018 sta bili ti zadevi združeni z zadevo C-391/16 za ustni del postopka in izdajo sodbe.

Pristojnost Sodišča

- 67 Države članice in institucije, ki so predložile pisna stališča Sodišču, so izrazile različna mnenja glede vprašanja, ali je Sodišče pristojno, da v okviru teh predlogov za sprejetje predhodne odločbe presodi veljavnost Direktive 2011/95 z vidika člena 78(1) PDEU in člena 18 Listine, glede na to, da se ta člena sklicujeta na Ženevsko konvencijo.
- 68 Nemška vlada v zvezi s tem meni, da je treba na tako vprašanje v zvezi s predlogoma za sprejetje predhodne odločbe v zadevah C-77/17 in C-78/17 odgovoriti nikalno, ker se navedena predloga v bistvu nanašata na pridobitev razlage Ženevske konvencije, pri čemer pa je – kot je razvidno iz sodne prakse iz sodbe z dne 17. julija 2014, Qurbani (C-481/13, EU:C:2014:2101, točke 20, 21 in 28) – pristojnost Sodišča za razlago te konvencije omejena.
- 69 Svet in Komisija opozarjata, da se je Sodišče že izreklo o tem, da je treba določbe Direktive 2011/95 razlagati v skladu z Ženevsko konvencijo. Parlament pa meni, da bi moral preizkus veljavnosti navedene direktive glede na to, da je ta direktiva avtonomni zakonodajni akt Unije, katerega

primarnost, enotnost in učinkovitost zagotavlja Sodišče, temeljiti zgolj na pogodbah EU in DEU ter Listini. Direktivo 2011/95 naj bi bilo treba, če je le mogoče, razlagati tako, da se ne vzbuja dvom o njeni veljavnosti, in v skladu z – med drugim – temeljnimi načeli Ženevske konvencije.

- 70 Francoska in nizozemska vlada pa poudarjata, da tudi če Unija ni pogodbenica Ženevske konvencije, je na podlagi člena 78 PDEU in člena 18 Listine zavezana k njenemu spoštovanju. Tako naj ni bilo Sodišče pristojno za presojo veljavnosti člena 14, od (4) do (6), Direktive 2011/95 s to konvencijo.
- 71 V zvezi s tem iz člena 19(3)(b) PEU in člena 267, prvi odstavek, točka (b), PDEU izhaja, da je Sodišče pristojno za predhodno odločanje o razlagi in veljavnosti aktov institucij Unije brez kakršne koli izjeme, saj morajo biti ti akti popolnoma v skladu z določbami Pogodb in ustavnimi načeli, ki iz njiju izhajajo, ter z določbami Listine (glej v tem smislu sodbo z dne 27. februarja 2018, *Western Sahara Campaign UK*, C-266/16, EU:C:2018:118, točki 44 in 46).
- 72 V obravnavanem primeru je treba ugotoviti, da je bila Uredba 2011/95 sprejeta na podlagi člena 78(2)(a) in (b) PDEU. Člen 78(1) PDEU določa, da mora biti skupna politika o azilu, subsidiarni zaščiti in začasni zaščiti, katere namen je „ponuditi ustrezen status vsem državljanom tretjih držav, ki potrebujejo mednarodno zaščito, in zagotoviti skladnost z načelom nevrčanja“, „v skladu z Ženevsko konvencijo [...] in Protokolom [...] ter drugimi ustreznimi Pogodbami“.
- 73 Poleg tega člen 18 Listine določa, da je „[o]b upoštevanju pravil Ženevske konvencije [...] in Protokola [...] in v skladu s [PEU] in [PDEU] [...] priznana pravica do azila“.
- 74 Tako je Uniji kljub temu, da ni pogodbenica Ženevske konvencije, s členom 78(1) PDEU in členom 18 Listine naloženo spoštovanje pravil te konvencije. Z Direktivo 2011/95 je torej treba v skladu z določbami primarnega prava spoštovati ta pravila (glej v tem smislu sodbi z dne 1. marca 2016, *Alo in Osso*, C-443/14 in C-444/14, EU:C:2016:127, točka 29 in navedena sodna praksa, in z dne 19. junija 2018, *Gnandi*, C-181/16, EU:C:2018:465, točka 53 in navedena sodna praksa).
- 75 Sodišče je zato pristojno, da preizkusi veljavnost člena 14, od (4) do (6), Direktive 2011/95 z vidika člena 78(1) PDEU in člena 18 Listine ter da v okviru tega preizkusa preveri, ali je mogoče te določbe te direktive razlagati tako, da so v skladu z ravno zaščito, ki se zagotavlja s pravili Ženevske konvencije.

Vprašanja za predhodno odločanje

- 76 Vprašanja predložitvenih sodišč v zvezi z veljavnostjo člena 14, od (4) do (6), Direktive 2011/95 se v bistvu nanašajo na to, ali se s členom 14(4) in (5) te direktive zadevnemu državljanu tretje države ali osebi brez državljanstva, ki izpolnjuje materialne pogoje iz člena 2(d) navedene direktive, odreka stanje begunca in s tem krši člen 1 Ženevske konvencije. Njihova vprašanja natančneje izhajajo iz tega, da primeri iz členov 14(4) in (5) Direktive 2011/95 ne ustrezajo razlogom za izključitev in prenehanje iz člena 1, od (C) do (F), Ženevske konvencije, pri čemer pa so ti razlogi za izključitev in prenehanje v sistemu navedene konvencije taksativni.
- 77 V zvezi s tem je treba opozoriti, da je treba v skladu s splošnim načelom razlage akt Unije, če je le mogoče, razlagati tako, da se ne vzbuja dvom o njegovi veljavnosti, in skladno s celotnim primarnim pravom ter med drugim z določbami Listine (sodba z dne 15. februarja 2016, N., C-601/15 PPU, EU:C:2016:84, točka 48 in navedena sodna praksa). Tako je treba, kadar se besedilo sekundarnega prava Unije lahko razlaga na več načinov, dati prednost tisti razlagi, po kateri bo določba v skladu s primarnim pravom, ne pa tisti, na podlagi katere bo ugotovljena nezdržljivost s tem pravom (sodba z dne 26. junija 2007, *Ordre des barreaux francophones et germanophone in drugi*, C-305/05, EU:C:2007:383, točka 28 in navedena sodna praksa).

78 Torej je treba preveriti, ali je mogoče člen 14, od (4) do (6), Direktive 2011/95, kot se zahteva s členom 78(1) PDEU in členom 18 Listine, razlagati tako, da ni kršena raven zaščite, ki se zagotavlja s pravili Ženevske konvencije.

Sistem, uveden z Direktivo 2011/95

79 Kot je razvidno iz uvodne izjave 12 Direktive 2011/95, se z določbami te direktive zagotavlja, da se v vseh državah članicah uporabljajo skupna merila za ugotavljanje, katere osebe resnično potrebujejo mednarodno zaščito, in da je tem osebam v vseh državah članicah na voljo neka minimalna raven ugodnosti.

80 V zvezi s tem je treba opozoriti – kakor je potrjeno z uvodno izjavo 3 Direktive 2011/95 – da skupni evropski azilni sistem, v katerega spada ta direktiva, temelji na popolni in vključujoči uporabi Ženevske konvencije in Protokola ter zagotovu, da nihče ni poslan nazaj na območje, kjer bi ga lahko ponovno preganjali (glej v tem smislu sodbi z dne 21. decembra 2011, N. S. in drugi, C-411/10 in C-493/10, EU:C:2011:865, točka 75, in z dne 1. marca 2016, Alo in Osso, C-443/14 in C-444/14, EU:C:2016:127, točka 30).

81 Dalje je iz uvodnih izjav 4, 23 in 24 Direktive 2011/95 razvidno, da je Ženevska konvencija temelj mednarodne pravne ureditve za zaščito beguncev ter da so bile določbe te direktive o pogojih za priznanje statusa begunca in njegovi vsebini sprejete za pomoč pristojnim organom držav članic pri uporabi te konvencije, tako da temeljijo na skupnih pojmi in merilih za priznavanje statusa begunca prosilcem za azil v smislu člena 1 navedene konvencije (glej v tem smislu sodbi z dne 31. januarja 2017, Lounani, C-573/14, EU:C:2017:71, točka 41, in z dne 13. septembra 2018, Ahmed, C-369/17, EU:C:2018:713, točka 40 in navedena sodna praksa).

82 Poleg tega je v uvodni izjavi 16 Direktive 2011/95 navedeno, da si ta direktiva prizadeva zagotoviti polno spoštovanje človekovega dostojanstva in pravice do azila prosilcev za azil in družinskih članov, ki jih spremljajo, pri čemer je ta pravica v skladu s členom 18 Listine priznana ob upoštevanju pravil Ženevske konvencije in Protokola.

83 Zato, čeprav je z Direktivo 2011/95 določen normativni sistem, ki vsebuje pojme in merila, ki so skupni državam članicam in torej lastni Uniji, ta direktiva temelji na Ženevski konvenciji in je med drugim njen cilj zagotoviti polno spoštovanje člena 1 te konvencije.

84 Po tem pojasnilu je treba opozoriti, da glede pojma „begunec“ člen 2(d) te direktive v bistvu povzema opredelitev iz člena 1(A)(2) Ženevske konvencije. V zvezi s tem določbe poglavja III Direktive 2011/95, naslovljenega „Pogoji, ki jih morajo izpolnjevati begunci“, vsebujejo pojasnila glede materialnih pogojev za to, da je mogoče državljana tretje države ali osebo brez državljanstva šteti za begunca v smislu člena 2(d) te direktive.

85 V členu 2(e) Direktive 2011/95 je „status begunca“ opredeljen kot „priznanje državljana tretje države ali osebe brez državljanstva kot begunca s strani države članice“. To priznanje je, kot je razvidno iz uvodne izjave 21 te direktive, deklarativne narave in ni konstitutivno za obstoj statusa begunca.

86 Tako ima po sistemu, uvedenem z Direktivo 2011/95, državljana tretje države ali oseba brez državljanstva, ki izpolnjuje materialne pogoje iz poglavja III te direktive, že zaradi tega status begunca v smislu člena 2(d) navedene direktive in člena 1(A) Ženevske konvencije.

- 87 Sistematična razlaga Direktive 2011/95, v skladu s katero se poglavje III te direktive nanaša le na stanje begunca, ne more biti omajana zaradi uporabe pojma „status begunca“ v členu 12(1) in (2) te direktive iz poglavja III, med drugim v francoski jezikovni različici. V drugih jezikovnih različicah te določbe, kot so španska, nemška, angleška, portugalska in švedska, je v tem členu 12(1) in (2) namesto pojma „status begunca“ uporabljen pojem „begunec“.
- 88 Če pa se med jezikovnimi različicami besedila zakonodaje Unije pojavijo razhajanja, je treba v skladu z ustaljeno sodno prakso Sodišča zadevno določbo razlagati glede na splošno sistematiko in namen ureditve, katere del je (sodbi z dne 1. marca 2016, Alo in Oso, C-443/14 in C-444/14, EU:C:2016:127, točka 27, in z dne 24. januarja 2019, Balandin in drugi, C-477/17, EU:C:2019:60, točka 31). V zvezi s tem je treba ugotoviti, da je poglavje III Direktive 2011/95 naslovljeno „Pogoji, ki jih morajo izpolnjevati begunci“, poglavje IV te direktive pa „Status begunca“ in vsebuje člen 13, ki ureja priznanje tega statusa, ter člen 14, ki ureja preklic, odvzem in zavrnitev podaljšanja statusa begunca.
- 89 Sodišče je glede člena 13 Direktive 2011/95 razsodilo, da v skladu s to določbo države članice priznajo status begunca državljanu tretje države ali osebi brez državljanstva, ki izpolnjuje materialne pogoje za begunca v skladu s poglavjema II in III te direktive, pri čemer pa v zvezi s tem nimajo diskrecijske pravice (glej v tem smislu sodbi z dne 24. junija 2015, H. T., C-373/13, EU:C:2015:413, točka 63, in z dne 12. aprila 2018, A in S, C-550/16, EU:C:2018:248, točki 52 in 54).
- 90 To, da stanje „begunca“ v smislu člena 2(d) Direktive 2011/95 in člena 1(A) Ženevske konvencije ni odvisno od formalnega priznanja „statusa begunca“ v smislu člena 2(e) te direktive, je poleg tega potrjeno z besedilom člena 21(2) navedene direktive, v skladu s katerim je mogoče „begunca“ ob spoštovanju pogoja iz te določbe vrniti „ne glede na to, ali [...] mu [je bil] tak status formalno prizna[n]“.
- 91 Formalno priznavanje stanja begunca, ki je priznanje statusa begunca, povzroči, da je zadevni begunec v skladu s členom 2(b) Direktive 2011/95 upravičenec do mednarodne zaščite v smislu te direktive, zaradi česar ima – kot je navedel generalni pravobranilec v točki 91 sklepnih predlogov – vse te pravice in ugodnosti iz poglavja VII navedene direktive, ki zajema pravice, ki so enake tistim iz Ženevske konvencije, pa tudi – kot sta med drugim opozorila Parlament in vlada Združenega kraljestva – pravice, ki zagotavljajo večjo zaščito in ki nimajo ustreznice v tej konvenciji, kot so pravice iz člena 24(1) ter iz členov 28 in 34 Direktive 2011/95.
- 92 Iz zgornjih preudarkov izhaja, da stanje „begunca“ v smislu člena 2(d) Direktive 2011/95 in člena 1(A) Ženevske konvencije ni odvisno od formalnega priznavanja tega stanja s priznanjem „statusa begunca“ v smislu člena 2(e) te direktive v povezavi s členom 13 iste direktive.

Člen 14(4) in (5) Direktive 2011/95

- 93 Glede primerov iz člena 14(4) in (5) Direktive 2011/95, v katerih lahko države članice status begunca prekličejo ali ga ne priznajo, ti – kot je generalni pravobranilec navedel v točki 56 sklepnih predlogov – v bistvu ustrezajo primerom, v katerih lahko države članice begunca vrnejo na podlagi člena 21(2) te direktive in člena 33(2) Ženevske konvencije.
- 94 Vendar je treba na prvem mestu navesti, da medtem ko s členom 33(2) Ženevske konvencije v takih primerih beguncu ni priznано načelo nevračanja v državo, v kateri bi bilo njegovo življenje ali svoboda ogrožena, je treba člen 21(2) Direktive 2011/95 – kot je potrjeno z uvodno izjavo 16 te direktive – razlagati in uporabljati ob spoštovanju pravic, zagotovljenih z Listino, zlasti s členom 4 in s členom 19(2) te listine, s katerima je absolutno prepovedano mučenje ter nečloveško ali ponižujoče kaznovanje in ravnanje, ne glede na vedenje zadevne osebe, ter odstranitev v državo, v kateri obstaja resna nevarnost, da bo ta oseba podvržena takim ravnanjem. Zato države članice tujca ne morejo odstraniti, izgnati ali ga izročiti državi, v kateri obstaja resna nevarnost, da bo ta podvržen ravnanjem,

ki so prepovedana s členom 4 in s členom 19(2) Listine (glej v tem smislu sodbi z dne 5. aprila 2016, Aranyosi in Căldăraru, C-404/15 in C-659/15 PPU, EU:C:2016:198, točke od 86 do 88, in z dne 24. aprila 2018, MP (Subsidiarna zaščita žrtve mučenja v preteklosti), C-353/16, EU:C:2018:276, točka 41).

- 95 Če bi vrnitev begunca v enem od primerov iz člena 14(4) in (5) ter člena 21(2) Direktive 2011/95 povzročila nevarnost, da bodo kršene njegove temeljne pravice iz člena 4 in člena 19(2) Listine, zadevna država članica tako ne more odstopati od načela prepovedi vračanja iz člena 33(2) Ženevske konvencije.
- 96 V teh okoliščinah pravo Unije določa mednarodno zaščito zadevnih beguncev, ki je širša od tiste, zagotovljene z Ženevsko konvencijo, saj člen 14(4) in (5) Direktive 2011/95 določa možnost držav članic, da v primerih, ki so v njem navedeni, prekličejo „status begunca“ v smislu člena 2(e) te direktive ali da tega statusa ne priznajo, medtem ko člen 33(2) navedene konvencije dopušča, da je begunec v enem od teh primerov vrnjen v državo, kjer bi bila njegovo življenje ali svoboda ogrožena.
- 97 Kot so, na drugem mestu, Komisija, Svet, Parlament in več držav članic navedli v pisnih stališčih, ki so jih predložili Sodišču, člena 14(4) in (5) Direktive 2011/95 ni mogoče razlagati tako, da v okviru sistema, uvedenega s to direktivo, preklic statusa begunca ali nepriznanje tega statusa povzroči, da zadevni državljani tretje države ali oseba brez državljanstva, ki izpolnjuje pogoje iz člena 2(d) te direktive v povezavi z določbami poglavja III te direktive, preneha biti begunec v smislu navedenega člena 2(d) in člena 1(A) Ženevske konvencije.
- 98 Poleg tega, kar je bilo navedeno v točki 92 te sodbe, namreč okoliščina, da gre pri zadevni osebi za enega od primerov iz člena 14(4) in (5) Direktive 2011/95, še ne pomeni, da ta preneha izpolnjevati materialne pogoje, od katerih je odvisno, ali gre za begunca, v zvezi z obstojem utemeljenega strahu pred preganjanjem v izvorni državi.
- 99 Če se država članica odloči, da status begunca prekliča ali da ga ne prizna na podlagi člena 14(4) ali (5) Direktive 2011/95, zadevni državljani tretjih držav in osebe brez državljanstva res ostanejo brez navedenega statusa in torej nimajo ali nimajo več pravic in ugodnosti, navedenih v poglavju VII te direktive, saj so te vezane na ta status. Vendar kot je izrecno navedeno v členu 14(6) navedene direktive, te osebe uživajo ali še dalje uživajo nekatere pravice, določene z Ženevsko konvencijo (glej v tem smislu sodbo z dne 24. junija 2015, H. T., C-373/13, EU:C:2015:413, točka 71), kar – kot je generalni pravobranilec navedel v točki 100 sklepnih predlogov – potrjuje, da so oziroma so še naprej begunci, med drugim v smislu člena 1(A) navedene konvencije, in sicer ne glede na ta preklic ali to zavrnitev.
- 100 Iz tega izhaja, da člena 14, od (4) do (6), Direktive 2011/95 ni mogoče razlagati tako, da preklic statusa begunca ali nepriznanje tega statusa povzroči, da zadevni državljani tretje države ali oseba brez državljanstva, ki izpolnjuje materialne pogoje iz člena 2(d) te direktive v povezavi z določbami poglavja III te direktive, preneha biti begunec v smislu člena 1(A) Ženevske konvencije in da je torej izključena iz mednarodne zaščite, ki ji jo je treba priznati na podlagi člena 18 Listine ob upoštevanju navedene konvencije.

Člen 14(6) Direktive 2011/95

- 101 Člen 14(6) Direktive 2011/95 določa, da osebe, za katere se uporabljata odstavka 4 ali 5 tega člena 14, uživajo pravice „iz členov 3, 4, 16, 22, 31, 32 in 33 Ženevske konvencije ter[/ali] njim podobne pravice, v kolikor se te osebe nahajajo v zadevni državi članici“.

- 102 Najprej, veznik „ter[/ali]“, uporabljen v členu 14(6) Direktive 2011/95, lahko z jezikovnega vidika izraža alternativnost ali kumulativnost ter ga je treba zato razlagati v okviru, v katerem je uporabljen, in ob upoštevanju ciljev zadevnega akta (glej po analogiji sodbo z dne 12. julija 2005, Komisija/Francija, C-304/02, EU:C:2005:444, točka 83). V obravnavanem primeru pa je treba ob upoštevanju okvira in ciljev Direktive 2011/95, kot so razvidni iz uvodnih izjav 3, 10 in 12 te direktive, ter ob upoštevanju sodne prakse, navedene v točki 77 te sodbe, navedeni veznik v členu 14(6) te direktive razumeti kumulativno.
- 103 Dalje, glede vsebine izraza „podobne pravice“ iz tega člena 14(6) je treba navesti – kot je generalni pravobranilec poudaril v točki 110 sklepnih predlogov – da uporaba člena 14(4) ali (5) Direktive 2011/95 med drugim povzroči, da zadevna oseba izgubi pravico do prebivanja, ki jo člen 24 te direktive veže na status begunca v smislu navedene direktive.
- 104 Tako je mogoče pri določitvi pravic, ki jih je treba beguncu priznati v skladu z ureditvijo iz Ženevske konvencije, begunca, na katerega se nanaša ukrep, sprejet na podlagi člena 14(4) ali (5) Direktive 2011/95, obravnavati, kot da ne prebiva oziroma ne prebiva več zakonito na ozemlju zadevne države članice.
- 105 Torej je treba šteti, da morajo države članice pri izvajanju člena 14(4) ali (5) te direktive beguncem, ki so na njihovem ozemlju, načeloma priznati le pravice, ki so izrecno določene v členu 14(6) navedene direktive, in tiste pravice iz Ženevske konvencije, ki so zagotovljene vsakemu beguncu, ki je na ozemlju ene od držav pogodbenic, in za uživanje katerih se ne zahteva zakonito prebivanje.
- 106 Vendar je treba poudariti, da je lahko beguncu, pri katerem gre za enega od primerov iz člena 14(4) in (5) Direktive 2011/95, kljub odvzemu dovoljenja za prebivanje, ki je vezano na status begunca v smislu te direktive, na drugi pravni podlagi dovoljeno, da na ozemlju zadevne države članice zakonito prebiva (glej v tem smislu sodbo z dne 24. junija 2015, H. T., C-373/13, EU:C:2015:413, točka 94). V takem primeru člen 14(6) navedene direktive nikakor ne nasprotuje temu, da navedena država članica zadevni osebi zagotovi vse pravice, ki so po Ženevski konvenciji vezane na stanje „begunca“.
- 107 Zato je treba člen 14(6) Direktive 2011/95 v skladu s členom 78(1) PDEU in členom 18 Listine razlagati tako, da mora država članica, ki izrabi možnosti iz člena 14(4) in (5) te direktive, beguncu, pri katerem gre za enega od primerov iz zadnjenačenih določb in ki je na ozemlju navedene države članice, priznati vsaj pravice, določene z Ženevsko konvencijo, na katere se ta člen 14(6) izrecno sklicuje, in pravice, določene z navedeno konvencijo, katerih uživanje ne zahteva zakonitega prebivanja, in to ne glede na morebitne pridržke, ki jih je ta država članica podala na podlagi člena 42(1) te konvencije.
- 108 Sicer pa je treba poleg pravic, ki jih morajo države članice zagotoviti zadevnim osebam na podlagi člena 14(6) Direktive 2011/95, poudariti, da te direktive nikakor ni mogoče razlagati tako, da države članice spodbuja k izogibanju mednarodnim obveznostim, kakršne so te, ki izhajajo iz Ženevske konvencije, z omejevanjem pravic, ki jih imajo te osebe na podlagi te konvencije.
- 109 Vsekakor je treba pojasniti – kot je generalni pravobranilec navedel v točkah 133 in 134 sklepnih predlogov ter kot je navedeno v uvodnih izjavah 16 in 17 Direktive 2011/95 – da uporaba člena 14, od (4) do (6), te direktive ne vpliva na obveznost zadevne države članice, da spoštuje upoštevne določbe Listine, kot so te iz njenega člena 7 o spoštovanju zasebnega in družinskega življenja, iz njenega člena 15 o svobodi izbire poklica in pravici do dela, iz njenega člena 34 o socialni varnosti in socialni pomoči ter iz njenega člena 35 o varovanju zdravja.
- 110 Iz zgoraj navedenega izhaja, da medtem ko se lahko na podlagi Ženevske konvencije osebam, pri katerih gre za enega od primerov, opisanih v členu 14(4) in (5) Direktive 2011/95, na podlagi člena 33(2) navedene konvencije izreče ukrep vrnitve ali odstranitve v njihovo izvorno državo, tudi če bi bilo njihovo življenje ali svoboda ogrožena, pa tem osebam na podlagi člena 21(2) te direktive ni

mogoče izreči ukrepa vrnitve, če bi se zaradi tega ukrepa tvegalo, da bodo kršene njihove temeljne pravice, določene v členih 4 in 19(2) Listine. Tem osebam je sicer mogoče v zadevni državi članici izdati odločbo o preklicu statusa begunca v smislu člena 2(e) Direktive 2011/95 ali odločbo o zavrnitvi priznanja tega statusa, vendar sprejetje takih odločb ne more vplivati na njihovo stanje begunca, če te osebe izpolnjujejo materialne pogoje, ki se zahtevajo za to, da se štejejo za begunce v smislu člena 2(d) te direktive v povezavi z določbami poglavja III te direktive in torej člena 1(A) Ženevske konvencije.

- 111 V teh okoliščinah je s tako razlago člena 14, od (4) do (6), Direktive 2011/95 zagotovljeno, da minimalna raven varstva, določena z Ženevsko konvencijo, ni kršena, kot se zahteva s členom 78(1) PDEU in s členom 18 Listine.
- 112 Na postavljena vprašanja je treba torej odgovoriti, da preizkus člena 14, od (4) do (6), Direktive 2011/95 ni razkril nobenega elementa, ki bi lahko vplival na veljavnost teh določb z vidika člena 78(1) PDEU in člena 18 Listine.

Stroški

- 113 Ker je ta postopek za stranke v postopkih v glavni stvari ena od stopenj v postopkih pred predložitvenim sodiščem, to odloči o stroških. Stroški za predložitev stališč Sodišču, ki niso stroški omenjenih strank, se ne povrnejo.

Iz teh razlogov je Sodišče (veliki senat) razsodilo:

Preizkus člena 14, od (4) do (6), Direktive 2011/95/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 13. decembra 2011 o standardih glede pogojev, ki jih morajo izpolnjevati državljani tretjih držav ali osebe brez državljanstva, da so upravičeni do mednarodne zaščite, glede enotnega statusa beguncev ali oseb, upravičenih do subsidiarne zaščite, in glede vsebine te zaščite ni razkril nobenega elementa, ki bi lahko vplival na veljavnost teh določb z vidika člena 78(1) PDEU in člena 18 Listine Evropske unije o temeljnih pravicah.

Podpisi